

אור המזרח

תפעול מוקדש לתורה לאומה ולמדינה

פרד לז, חובת אב (החובת)

אור המזרח

יוצא לאור על-ידי
המחלקה לחנוך ולתרבות תורניים בגולה

ליד ההסתדרות הציונית העולמית
והועד לחיזוק התורה והיהדות
ליד המזרחי-הפוחמ"ז באמריקה ובקנדה

העורך: הרב ישראל שציפנסקי

ניו יורק, תשרי תשמ"ז

OR HAMIZRACH

Dedicated to Torah, People of Israel and the State of Israel

Published Quarterly by the

TORAH EDUCATION DEPARTMENT

World Zionist Organization
515 Park Avenue, New York, N.Y. 10022

Yitzhak Meir, Chairman

RABBI ISRAEL SCHEPANSKY, *New York, Editor*

RABBI JOSHUA SHMIDMAN, *Montreal, Associate Editor*

RABBI MENACHEM GOPIN, *Toronto, Managing Editor*

הכתובת לענייני המערכת ומשלוח מאמרים וספרים:

Rabbi Israel Schepansky
2220 Avenue L
Brooklyn, N. Y. 11210

הכתובת לענייני המנהלה ומשלוח כספים:

OR HAMIZRACH
Mizrachi-Hapoel Hamizrachi
159 Almore Avenue
Downsview, Ontario, M3H 2H9

New York, September 1985

קונטרס
אשירה לה בחיי

הקדמה

בכ"א אדר נאספת משפחתנו בכל מושבותיהם בארה"ק ובארה"ב לחוג את "פורים פרימר". בתורה, בתפילה, בצדקה ובסעודת מצוה. בפורים משפחתי זה, זוכרים אנו שבי"ט אדר תשל"ז נתפס אבינו מורינו הרב נחמן בן הרב יששכר דוב פרימר שליט"א ועוד כמאה איש, ונכלאו בבנין בני-ברית בעיר הבירה וושינגטון על ידי קבוצת תבלנים, החנאפים ימ"ש. בני כנופיה זו הרגו באכזריות אדם אחד והכו ועינו עשרות אחרים במשך המצור. בארבעים חסר אחת שעות שנכלא, משוכנע היה אבינו שליט"א בשתי הזדמנויות שונות שהגה הגיע קיצו, רחמנא ליצלן. ברם, בעל הרחמים בחסדיו שמר עליו, ובכ"א אדר נכנעו התבלנים לשלטונות ושחרר אבינו והאחרים מידם. לזכר אותו נס והצלה קבעה המשפחה לעצמה יום שבח והודיה לה' יתברך מתיר האסורים. ככתוב בזהר (פרשת בא, רעיא מהימנא, אותיות קפא-קפב):

"חוב הוא על האדם לספר תמיד לפני הקב"ה ולפרסם הנס בכל אותן הנסים שעשה לו. ואם תשאל: מדוע הוא חיוב, והרי הקב"ה יודע הכל כל מה שהיה ויהיה אח"כ, ולמה נצרך פרסום הזה לפניו על מה שהוא עושה והוא יודע? אלא ודאי צריך האדם לפרסם הנס ולספר לפניו בכל מה שעשה לו, לפי שאלה הדבורים עולים וכל פמליא שלמעלה מתאספים ורואים הדבורים ומשבחים כלם להקב"ה. ומתרוםם כבודו עליהם למעלה ולמטה".

(בתרגום ללשון הקודש מאת הג"ר יהודה יודל ראזענבערג זצ"ל)

לקט דברי התורה המצורפים בזה מכונה אשירה לה בחיי שנה ז, ונכתבו לכבוד "פורים פרימר" שנת תשמ"ד. אשירה לה בחיי שנה א', יצא בהוצאה פרטית בארה"ק באדר תשל"ט בעריכת הרב יששכר דוב פרימר, שנה ב' הופיע כמדור מיוחד בהדרום כרך ג' (ניסן תשמ"מ), שנה ג' הופיע ג"כ כמדור מיוחד באור המזרח, כרך לא. חוברת ג'ד (ק"קיא) (ניסן-תמוז, תשמ"ג), ושנה ה' הופיע באור המזרח, כרך לב, חוברת ג'ד (קיד"קטו) (ניסן-תמוז, תשמ"מ). אנו תפלה שנוכה להמשיך בדרכנו זה, לפרסם מדי שנה בשנה בעמודי אור המזרח חדושי תורה לכבוד "פורים פרימר" ויתקיים בנו הכתוב "לעולם לא אשכח פיקודיך, כי בם חייתני" (תהלים קיט, צג).

הרב יששכר דוב בן הרב נחמן פרימר
פורים פרימר, תשמ"ה

הרב אריה אברהם פרימר
רחובות

מעמד האשה בהלכה — נשים ומנין

באשירה לה בחיי חוברת א', וחוברת ב' (שהופיע בהדרום כרך ג' ניסן תשמ"מ, דגנו בכמה הלכות השייכות לברכת הגומל, והזכרנו שם החובה המוטלת גם על נשים לברך ברכה זו. ומכיון שאין לברכה אלא במנין עשרה (וכמו שיבואר בהמשך) התעוררו אצלינו כמה ספיקות בנוגע לאפשרות של צירוף נשים למנין עשרה לענין זה. במאמר הנוכחי נציג לפני הקורא השיטות השונות בשאלה הכללית יותר של הצטרפות נשים לכל דבר המצריך מנין של עשרה.

א. דברים הצריכים מנין עשרה

למדנו במסכת מגילה¹: "אין פורסין את שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאים את כפיהן, ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בתורה, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים וברכת חתנים, ואין מומנין בשם פחות מעשרה . . ."

יש לציין שלמרות שכל המנויים בחדא מחתא במשנה שווים הם בזה שטעונים מנין עשרה, חלוקים הם בטעם החיוב. לראשונים² ברשימה המוזכרת במשנה נאמר הטעם³ "כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה שנאמר 'ונקדשתי בתוך בני ישראל וכו'". במעמד ומושב ובזימון עשרה ניתן הטעם⁴: "לאו אורח ארעא".⁵ ויש שמצאו לו דרשה מיוחדת כגון ברכת חתנים דלמדים⁶ מן המקרא "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר"⁷ או מן הפסוק "במקהלות ברכו את ה'".⁸

לרשימת המשנה הג"ל, הוסיפו חז"ל גם ברכת הגומל⁹, "וירוממוהו

- (1) מגילה פרק ד' משנה ג.
- (2) עיין באנציקלופדיה תלמודית כרך ו' ערך "דבר שבקדושה" שדעת רוב הראשונים שדבר שבקדושה כולל קדיש, ברכה, וחזרת הש"ץ; אלא שנהלקו לענין קריאת התורה, י"ג מידות, נשיאת כפים ואף זימון בשם אם הם מטעם דבר שבקדושה או דרשה מיוחדת.
- (3) מגילה כג, ב; ועיין גם בירושלמי ברכות פ"ז ה"ג ומגילה פ"ד ה"ד.
- (4) ויקרא כב, לב; ועיין בתורה שלמה לבראשית מב, ה אות ל בפירוט הדרשה.
- (5) מגילה כג, ב; ברכות מה, ב.
- (6) עיין בלחם שמים (מהגרעב"ץ) על אתר שהוא הטעם גם לברכת אבלים ותנחומי אבלים בעשרה.
- (7) כתובות ז, ב.
- (8) רות ז, ב.
- (9) תהלים סח, כז; ועיין בספר האשכול ח"א הלכות תפילה פרק ה' בנחל אשכול אות טז.
- (10) ברכות נה, ב.

בקהל עם¹⁰, מקרא מגילה שלא בזמנה¹¹ משום פרסומי ניסא¹², וקידוש השם בפריסתא דכתיב „ונקדשתי בתוך בני ישראל“.

וגראה ברור שהדרשה „ונקדשתי בתוך בני ישראל“ לענין קידוש השם היא דרשה גמורה, וכדמוכח מהראשונים מוני המצוות¹³. ברם, דעת רוב רבותינו היא שהדרשה „ונקדשתי“ לענין דבר שבקדושה¹⁴ וכן שאר הדרשות¹⁵ לענין חיוב עשרה לא הוה אלא אסמכתות בעלמא מכיון שסדר התפילה והברכות אינן אלא מדרבנן.

העשרה של דבר שבקדושה צריכים להיות זכרים גדולים ובני חורין לאפוקי נשים קטנים ועבדים. וכן נפסק להדיא בשו"ע א"ח לענין קדיש

(10) תהילים קו, לב.

(11) מגילה ה, א.

(12) רש"י וראשונים שם.

(13) רמב"ם סה"מ עשה ט; היגוך רסח; יראים עמוד ז' סימן תג; סמ"ק יום שני מצוה מו; מצוות דוד טעמי מצוות (לרדב"ז) מצוה ו; סמ"ג עשה ה; מגדל דוד (הכוכבי) ספר מצוה מצות עשה יא.

(14) ר"ן ע"ל הרי"ף למגילה כג, ב ד"ה „ואין נושאים את כפיהם“; וכן משמע מספר המהרי"ל הלכות ערובי חצירות ד"ה „אמר מהר"י סג"ל שכתב „אל הרב להתפלל בעשרה אינה כ"כ מצוה זיכול לכוון תפלתו בביתו, דלא אשכחן אשר הצריכו חכמים להתפלל בעשרה . . .“ (אגב, דברי מהרי"ל אלה תמוהים מאוד ואכ"מ); וכן כתב בשו"ת מהרא"ח ח"ב סימן לו מובא בארעא דרבנן מערכת אות ק' סימן תקמג; וכן דעת הוה"א בברכי יוסף לאר"ח קלה סוף אות א; וכ"כ הקרן אורה לסוטה לח בד"ה „ועוד אשוב“; ויד אליהו סי' ו; והפרי מגדים בחידושי למגילה „ראש יוסף“ דף כג, ב ובאשל אברהם אר"ח סי' נה סוסי"ק ד' שמשום כך אפשר לצרף גר, והביא דבריו השדי חמד כללים אות ג' אות קטן סי"ז והאר"ן בזה; וכן כתב הלבושי שרד אר"ח נה על המג"א ס"ק ז; וכן דעת שו"ת ארח לצדיק אר"ח סימנים ב רג; ועיין גם בספר קהילת חיים — משיב הלכה (להרב פנחס לוריא) אות שמו; וכן גראה דעתם של כל הראשונים מוני המצוות (לעיל הערה 13) שבדברם על מצות „ונקדשתי“ אינם מזכירים בכלל אמירת דברים שבקדושה במנין עשרה.

אולם בתשב"ץ ח"ב סימן קסג כתב שהוא מן התורה; והרמב"ם בפיהמ"ש למגילה כג, ב כתב „אמר ה' ונקדשתי בתוך בני ישראל ובה בקבלה כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה“ דמשמע דהוי דרשה גמורה — אלא שבראש יוסף למגילה כג, ב כתב דאולי דברי הרמב"ם אלו הם לאו דוקא. ויש לציין שבניגוד למשמעות פיהמ"ש הנ"ל, בשו"ת הרמב"ם פאר הורר סימן עא בשאלת צירופם של קראים למנין כתב . . . ואין משימין לב על כל החקים והמשפטים אשר צו רז"ל, ומי שאינו מודה בדבריהם איכה נוכל להצטרף עמהם בדבר אשר הם תיקנו . . .“ ברם, בתשובות הרמב"ם הוצאת מקיצי גדרמים (ירושלים, תש"ן, בתרגומו של ר' יהושע בלאו) סימן רסה הלשון שונה בהרבה ואין שום הוכחה לכאן או לכאן. בנוגע לשיטת הרא"ש ברכות מו, ב יש אריכות דברים ועיין משיב"כ בעינים למשפט לברכות כא, ב אות ג.

(15) לענין ברכת חתנים עיין בגזלת יעקב על מסכת כלה, פרק א' הלכה א' ד"ה „ומנין“; וחיד"א בכסא רחמים למסכת כלה שם (הוצאת ירושלים, תשכ"ט. הוצאת ראם בש"ס וילנא אינו אלא ליקוט מזה) תוספות ד"ה „שנאמר“ לענין ברכת הגומל עיין בכסף משנה להלכות ברכות פ"י ה"ח שכתב . . . ואע"ג דאטיקנא בקשיא . . . דמילתא דרבנן היא ולקולא, ובב"י לאו"ח ריש ד"ה „כתב רב אלפסי“. אולם עיין בשו"ת

קדושה וברכו¹⁶. וכמה טעמים נאמרו בדבר: יש שכתבו¹⁷ שמכיון שבבבלי¹⁸ למדים מנין עשרה בגז"ש „בני ישראל בני ישראל“ ממרגלים הרי המרגלים זכרים היו. ויש שכתבו¹⁹ שגם לירושלמי²⁰ שלמדים מגז"ש מאחי יוסף הרי גם שם זכרים היו. ואחרים ציינו²¹ שסתם „בני ישראל“ בכל התורה בגדולים זכרים. ברם, מכיון שכל הדרשות האלו הם רק אסמכתא בעלמא יש למצוא סיבה לדבר. יתר על כן, הרי שאר הדברים המוזכרים במשנה אינם בגדר דבר שבקדושה ויש מקום לדון בהם אם נשים מצטרפות. ואמנם, כמה וכמה מאמרים²² נכתבו בדורנו על ענין „נשים ומנין“ המהוה אחת מהבעיות המרכזיות בשאלת מעמד האשה בהלכה. אולם, ישנם מאות מקורות בראשונים ובאחרונים (שלא צוינו במאמרים הנ"ל) הדנים באופן ישיר או בעקיפין בסוגיא מענינת זו והשופעים אור להבנתה כמו שיבואר בס"ד בהמשך מאמרנו.

ב. פוגי צרוף למנין עשרה

קיימים שני סוגי צירוף למנין: צירוף כעיקר וצירוף כסניף²³. עשרה „עקרים“ מצטרפים להוות מנין. ברם, במקרה וחטר „עיקר“ אחד מהעשרה הדרושים, ישנם ראשונים המאפשרים צירופו של „סניף“ להשלים מנין העשרה²⁴; לדוגמא, ציינו למעלה שלתפילה בציבור (קדיש קדושה ברכו וחזרת הש"ץ) „עיקר“ הוא דוקא זכר גדול בן-חורין. הוא הדין לדעת רוב הפוסקים (כמו שנראה בהמשך) לענין זימון בשם. ברם, רבנו תם וסיעתו התיירו צירופם של קטן ועבד כסניף במקרים אלו להשלים המנין. כמו כן דעת רבנו שמחה²⁵ ועוד פוסקים²⁶ שהוא הדין שאשה מצטרפת

ח"ס אר"ח סימן נא ד"ה „ולאורה“ שכתב לדעת החו"ס „אוליין בספיקו לחומרא בדברי קבלה“ דמשמע שלדעתו הוי דרשה גמורה ולא אסמכתא.

(16) שו"ע אר"ח סימן נה סעיף א.

(17) שו"ע הרב סימן נה סעיף ב.

(18) ראב"ן סי' קפה.

(19) לבוש אר"ח סי' נה סעיף ז, ועיין גם בהתורה והמצוה למלבי"ם ויקרא פ"א סי' ז וה, ופרק ד' סי' קצא.

(20) S. J. Berman, Tradition, 14 (2), 5 (Fall 1973); J. D. Bleich, Tradition, 14 (2), 113 (Fall 1973); M. Meiselman, Tradition, 15 (3), 52 (Fall 1975); M. Meiselman, Jewish Woman in Jewish Law (KTAV: New York, 1978) Chapter 20.

(21) עיין בבית יוסף אר"ח סימן נה ד"ה „ואלו היו"ד“ ובהמשך שם.

(22) עיין בעינים למשפט ברכות מה עמוד א' אות א'; אנציקלופדיה תלמודית כרך ו' ערך דבר שבקדושה אות ג; התפילה בציבור (מהרב יצחק יעקב פוקס) פרק ה.

(23) לא ברור מהפוסקים (24) על איזה רבינו שמחה מדובר. אולם הב"י והב"י בסימן קצט (24) השוה דעת רבנו שמחה ורבינו יהודה הכהן, והנה בספר „תשובות פסקים ומנהגים לרבי מאיר ב"ר ברוך מרוטנבורג“ (הוצאת ר' יצחק זאב כהנא) ח"א, תשובות, סימן סה מובא העתק מתשובת ה"ר יהודה בן רבינו משה הכהן המביא דברי רבינו שמחה ומסיים לדבריו. לפי"ז נראה שרבנו שמחה הוא רבנו שמחה ב"ר שמואל משפירא (עיין אנציקלופדיה

כסניף להשלים מנין עשרה לענין תפילה בצבור וזמון בשם²⁶.

לשיטה זו "כל בי עשרה שכינתא שריא", שלמדים מן ונקדשתי בתוך בני ישראל שאין אומרים קדושה אלא בעשרה — לא שנא גדולים ליש קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל²⁷, ובלבד שיהו ט' גדולים, אבל טפי מאחד לא, כדאמרינן גבי עבד דטפי מאחד ליכא ליקרא דשמיה לצרפו. ועבד גמי איתיה בכלל ונקדשתי דשכינתא שריא אכל מחוייבי בני ברית . . . וסובר רבינו [שמחה] דהוא הדין לאשה^{28, 29}, ונראה שרצונו לומר דאעפ"י שגם סניף נחשב בני ישראל, מכל מקום אין זה מכבודו של מקום לצרף דוקא אותם שאינם חייבים בתפילה בצבור או בזימון בשם. ובדרך אגב למדנו שהלימודים מ"בני ישראל" (שהזכרנו למעלה) להוציא קטן עבד ואשה מדבר שבקדושה, לשיטת ר"ת רבנו שמחה וסייעתם, אינם אלא אסמכתא בעלמא.

להלכה כתב הב"י³⁰ לענין תפילה בציבור שמכיון "דר"ת בעצמו לא רצה לעשות מעשה מי יקל בדבר, וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה

לתלוות גדולי ישראל, בעריכת ד"ר מרדכי מרגליות, כרך ד', עמוד 1359; אטלס עץ-חיים מהרב רסאל הלפרין כרך ה', מספר 1904) ור"י הכהן הוא ר' יהודה מפרידברג (אטלס עץ חיים שם, מספר 1904; ולפי הסימון במפה הר"י הביא שמועות מרבנו שמחה).

(24) מרדכי ברכות פ"ז סימן קנח בשם רבנו שמחה; שלטי גבורים על הרי"ף ריש פ"ז דברכות אות ב' בשם רבנו שמחה ר"ת והרא"ש; תשובות מהר"ם מרוטנבורג (23) בשם רבנו שמחה והסכים לדבריו ר"י הכהן; בית יוסף סימן נה ד"ה "וכתוב במרדכי בשם רבנו שמחה"; ובסימן קצט הב"י בד"ה "ומ"ש שה"ר יהודה כהן" והב"ח בד"ה "וה"ר יהודה הכהן" וד"ה "והרמב"ם" משווים שיטות רבינו שמחה ור"י הכהן [ועיין בהערה 23 למעלה שמוכח שצדוקי בזה] ספר האגור הלכות ברכת המזון סעיף רמ בשם רבנו שמחה; בשו"ע הרב סימן נה סעיף ה' כתב כן לדעת רב האי, ר"ת והר"ז.

(25) המעיין בלשון המרדכי והשלטי גבורים והמהר"ם מרוטנבורג (לעיל הערה 24) יראה שהם כתבו דברי רבנו שמחה רק לענין זימון בשם אבל הבית יוסף בסימן נה (24) הביאו אף לענין תפילה, שמצטרפות "כסניף" לעשרה. ויש לציין דהמאירי (ברכות מז, א ד"ה "המשנה השלישית") כתב וז"ל "יש אומרים . . . אם היו עשר אעפ"י שזמנות מכל מקום אינן זמנות בשם, שהזכרת השם דבר שבקדושה הוא, ואין דבר שבקדושה מסור לגשים. ויש חולקים בכך". ובהערות ר"ש דיקמן שם ציין שהיש חולקים הוא רבנו שמחה וסייעתו. אולם מהמאירי משמע דליש חולקים נשים מהוות "עיקרים" לענין ברכת הזמון ועשר נשים מזמנות בשם. ובספר המאורות (לברכות מה, א ד"ה "אבל נשים ועבדים") כתב וז"ל "וכתב הר"מ ובלבד שלא יזמנו בשם [רמב"ם פ"ה מהלכות ברכות ה"ן]. וצ"ע למה לא יזמנו לעשרה בהזכרת השם כמו בשלשה, והלא מכלל הזימון עשרה כמו זימון של שלשה לפי המשנה . . . ומכל מקום נראה שלא למחות בידם מלזמן בשם כיון שלא הווכר זה בגמרא". גם כאן מדובר על צירוף נשים לעשרה "כעיקרים". גם בשלטי גבורים (24) אחר שמביא דעת רבנו תם ורבינו שמחה שאשה מצטרפת לזימון עשרה כותב "ומימינו כתב סתם דזמנות לעצמן אבל לא יזמנו בשם. והרא"ש כתב דמצטרפות עם האנשים לזימון בשם". מצירוף הדברים גם כאן נראה שכונתו דנשים מצטרפות כעיקרים לזימון בשם בניגוד לדעת הרמב"ם, דאם לאו ומצטרפות רק כסניף למה לא הביא דעת הרא"ש יחד עם ר"ת ור"ש בתחילת הדיבור.

(26) ב"י סימן נה ד"ה וכתוב במרדכי.

כלל וכן נהגו העולם שלא לצרף אשה כלל" וכן פסק בשו"ע להדיא שאין לצרף אשה כסניף³¹. ומאוד מענינים הם דברי הגר"י עמדין³² שכתב וז"ל:

נראה דבודאי יש יסוד גדול לדברי רבינו שמחה גם בדרך הסוד מלבד דרך הנגלה שבלי ספק האשה מצטרפת בין למנין עשרה בין למנין שבעה [לקריאת התורה] המ"י (= המבין יבין). ולכן אמרו חז"ל בפירוש שהיא עולה למנין שבעה הקורין בתורה. אלא שמכל מקום אמרו שלא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור והוא הדין לדברים הצריכים עשרה בודאי שכן ההלכה, שאין מצרפין אותה מפני הכבוד בלבד ואין אחר הסכמת הפוסקים כלום. אעפ"י שהיה מקום לומר לפמ"ש יש להקל לענין צרוף עשרה יותר מקה"ת, דלא אפשר אלא עם הצבור במקום אחד ובמעמד אחד בתוכם ממש. משא"כ בצירוף לעשרה דאפשר לאשה לעמוד מן הצד או בחדר, ובחצר קטן הפרוץ במלואו לגדול, שבאופן זה כבר תוכל להצטרף עם שמירת כבוד הציבור במקומו עומד, אעפ"כ אין לזון מהכרעת הרב ב"י עדותו נאמנה שפטש המנהג שלא לצרפה כלל . . ."

וגלענ"ד שרצונו לומר שמכיון שסיבת אי-הצטרפות אשה כסניף הוא משום כבוד הציבור, הרי כבוד הציבור הוא רק דין לכתחילה, כמו שמציין היעב"ץ עצמו במקום אחר וכן ראשונים ואחרונים אחרים³³. אף על פי כן, אין לזון מפסקו של הב"י שאין לצרפה מכיון שכן פשט המנהג שלא לצרפה כלל.

כל זה לענין תפילה בציבור. ברם לענין זימון, לאחר שהביא הב"י³⁴ דעתו של הר"י הכהן ורבנו שמחה שנשים אכן מצטרפות כסניף לזמן בעשרה מטיים בדברי האגור³⁵ שכתב שלא ראה ולא שמע מעולם מקום שגוהגים כן. וכן הוא בדרכי משה הארוך³⁶. מ"מ בשו"ע לא שללו המחבר או הרמ"א צרוף נשים להדיא. ובאמת בב"ה³⁷ הכריע כרבינו שמחה לצרף נשים כסניף

(27) אריה סימן נה סעיף ד.

(28) מור וקציעה לטור אריה סימן נה ד"ה כתוב במרדכי.

(29) כן מוכח בהרבה מקומות. עיין לדוגמא: במור וקציעה לאריה רפב, ואית בה משום כבוד צבור לכתחילה"; חידושי יעב"ץ למגילה כג, א; המרדכי גיטין סימן תד; אבודרהם דיני קריאת התורה; בית יוסף אריה סימן קלה ד"ה "כתב הכלבו"; ספר הפרנס סי' רו; הגהות מיימוניות פ"ב מהלכות תפילה אות ר', ורבינו ירוחם אדם נתיב א' ח"ג — כתבו שבעיר שכולה כהנים עולות נשים לחמש עליות אחרונות; מגנת ביכורים לתוספתא מגילה פ"ג ה"ה "מ"מ לא תקרא לכתחלה בציבור מפני כבוד ציבור"; חסדי דוד על התוספתא שם, הא עלתה מעצמה עלתה הואיל ואינה אלא מפני כבוד הציבור; ערוך השולחן לרפב סעיף י' . . . וכתב רבינו הרמ"א דזינו [של עבד] כאשה כלומר שלכתחילה לא יעלה מפני כבוד הציבור.

(30) בית יוסף סימן קצט ד"ה "ומ"ש שה"ר יהודה הכהן".

(31) ספר האגור הלכות ברכת המזון סימן רמ.

(32) דרכי משה הארוך לסימן קצט אות קטן ב' בסוף.

(33) בית חוש לסימן קצט ד"ה "והרמב"ם כתב".

לעשרה למרות שלענין קטן כתב³⁴ "שלהלכה אינם מצטרפים. וכן פסק המהרש"ל³⁵ וכן משמע מהתפארת שמואל³⁶ שהביא דעת רבינו שמחה בלי הסתייגות. וכן בשיירי כנה"ג ובמקור חיים (לבעל חות יאיר)³⁷ הביאו פסקו של הב"ח. ברם, הפוסקים האחרונים הכריעו כאגור שאין לצרפן כלל וכלל³⁸.

והנה בשו"ע הרב ובמור וקציעה³⁹ כתבו דהטעם שאין נשים מצטרפות הוא מחשש פריצות. "שגראה כפריצות כשניכר צירוף נשים עם אנשים בזמן שאומר המברך נברך בצירוף כולנו"⁴⁰. מכל מקום מציון הגריעב"ץ⁴¹ "דבדין הוא דאפילו עליהן נמי לצטרפי למנין ג', ועשרה אלא משום פריצותא"⁴² לכתחלה לא. מכל מקום ודאי דיעבד אפילו עליהן נמי שפיר דמי ונפקי ידי חובת זימון הני והני . . . וזה נראה לי ברור⁴³.

בסכום. רואין אנו שהכרעת הפוסקים הוא שאין לצרף נשים כסניף הן לתפילה בצבור והן לזמון בעשרה; ברם לדעת הרב יעב"ץ אם עברו וצרפו כסניף יצאו ידי חובתם.

ולענין אם יש אפשרות לצרף אשה למנין עשרה כעיקר, יוצא מן המקורות שיש בזה שלש שיטות. ובקיצור, השיטה הראשונה נוקטת שנשים אכן מצטרפות למנין כשחיובן שוה לגברים. השיטה השנייה נוקטת שאין נשים מצטרפות כלל וכלל לכל דבר המצריך מנין עשרה. השיטה השלישית מבחינה בין מנין הנחוץ "לקיום" שבו אין נשים מצטרפות ובין מנין שמטרתו "לפרסום" שבו נשים אכן מצטרפות.

ג. השיטה הראשונה בשאלת הצטרפות נשים למנין

לפי דעה זו הגדרת מנין היא עשרה בני אדם החייבים באופן שווה בחיוב גמור. לפי הגדרתם נשים אינן מצטרפות למנין עשרה בין עם הגברים בין לעצמם רק באותם דברים שאינן חייבות בהם בכלל או שאינן חייבות בחיוב גמור כגברים. אבל באותן המצוות בין שהן מדאורייתא ובין שהן מדרבנן שהנשים אכן חייבות בשוה כגברים הן מצטרפות למנין עשרה.

(34) בית חדש שם סוד"ה "ומ"ש והרא"ש הביא.

(35) מהרש"ל מובא בעטרת זקנים ריש סימן קצט.

(36) תפארת שמואל על הרא"ש פ"ז דברכות אות ה'.

(37) שיירי כנסת הגדולה לסימן קצט אות ב; מקור חיים בקיצור הלכות לסימן

קצט סעיף ו.

(38) אליה רבה סימן קצט אות ג בסוף; והיד"א בברכי יוסף אות קטן ב' ובמחזיק

ברכה אות קטן ד; שו"ע הרב סי"ק ז. עטרת זקנים ריש סימן קצט; מור וקציעה ריש

סימן קצט; כף החיים סי"ק טו; חו"א או"ח סימן ל אות קטן ט'. ועיין בעה"ש סק"ב

שכתב שמה שהאריך הט"ו בסק"ב בהסבר דברי ר"י הכהן הוא לא לדינא. ועיין במשנה

הלכות (מהר"מ קליון) ח"ד סימן עה.

(39) כן הוא לשון הגרש"ז בשו"ע הרב סי"ק ז.

(40) המושג של פריצות, יבואר יותר בהמשך.

וכלשון המאירי⁴⁴ בשם י"א "כל שהיא צריכה לעשרה י"א הואיל וחיוב הנשים שוה בה לאנשים מצטרפות הן לעשרה . . ." הרבה ראשונים ואחרונים נמנים על שטה זו ולמען סדר הטוב נארגנם לפי הנושאים.

(1) תפילה בציבור — נשים, אע"פ שחייבות בתפילה ביחיד פטורות הן מתפילה בציבור⁴⁵, ולפי ההגדרה הנ"ל יוצא שמשום כך אין הנשים מצטרפות לכל אותם החיובים שהם חלק מתפילה בצבור כגון קדיש, קדושה, ברכו וברכת כהנים וכו'. וכן כתב להדיא הרב ראובן מרגליות⁴⁶: ". . . אין זה דומה לתפילה שאינה מצטרפת לעשרה כיון שאינה בחיוב לכך" וכבר קדמו בזה בכמעט מאתיים שנה הרב אברהם חיים רודריגיס⁴⁷ שכתב ". . . [האשה] אינה חייבת להתפלל בעשרה ומינה דאינה מצטרפת" וכן יש לדייק מלשון הלבוש⁴⁸ דכתב "ואולי הי' צריכים להיות י' זכרים גדולים . . . דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל . . . וסתם בני ישראל דכל התורה בגדולים זכרים קמירי. ועבד ואשה וקטן אין מצטרפין שאינם חייבים במצוות . . ." והנה אע"פ שכתב סתם בנ"י הוי זכרים דוקא. לא הספיקה לו הדרשה (כנראה משום שאסמכתא בעלמא היא וכמו שכתבנו למעלה) והוסיף טעם שאינן מצטרפות משום שאינן חייבות.

(41) בית הבחירה מגילה ה.

(42) שו"ת שבות יעקב או"ח ח"ג סי' נד; שו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רכט; וכן משמע מאגרת הגר"א [הנקראת "עלים לתרופה"] לבני ביתו שמצדד מכמה טעמים שלא תלכנה נשים לביהכ"נ; שו"ת תורת חסד, חאו"ח, סימן ד, אות ו; שו"ת היכל יצחק או"ח, ח"א, סימן יב, אות ה, סק"ט; שו"ת תפארת משה [למו"ז הרב משה זאב הכהן זצ"ל] ח"א, סימן כט, ד"ה "אך"; שו"ת צמח צדק או"ח סי' יט אות ב; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סימן יא; שו"ת ארח לצדיק סימן ג; מועדים וזמנים השלם ח"א סימן ט; צדקה ומשפט (להרב יעקב משה בלויא) פרק יב ס"ק טג; התפילה בציבור (להרב יצחק יעקב פוקס) מילואים והשמטות לפרק ג סעיף פ.

(43) דבר זה באמת צ"ע דהרי הטעם שנתן הרמב"ם לחיוב תפילה בציבור הוא שאין תפילתו של יחיד נשמעת תמיד אלא בציבור (הלכות תפילה פ"ז ה"א) ומכיון שנשים חייבות בתפילה משום דרחמי ניהו למה לא תהיינה חייבות בתפילה בציבור. ויותר מזה, הרי רוב הנשים בימי חז"ל לא היו בקיאות לקרוא ולהתפלל ואי אפשר להוציא מי שאינו בקי אלא בעשרה. וא"כ יש יותר טעם לחייבן להתפלל עם הציבור ועיין במועדים וזמנים השלם ח"א, סימן ט' ד"ה "ותמהני" שעורר גקודה זו. ונלע"ז⁴⁹ שחז"ל לא רצו לחייבה להניח צרכי ביתה ולצאת לביהכ"נ בדומה לטעמים שניתנו ע"י ראשונים ואחרונים בנוגע לפטור הנשים ממ"ע שה"ג, עיין למשל "בין האשה ליוצרה" מהרב אליקים אלינטון פרק ב' אות ט', ולפי טעם זה אשה שאינה בקיאה לקרוא ולהתפלל נחשבת לאנוסה ורחמנא פטרה. והידוש גדול מצאתי ביד אליהו (רגולר) חלק א', פסקים, סימן ז דכתב שאע"פ שאין נשים מצטרפות למנין עשרה, הן מצטרפות לתפילה בציבור להיות נחשבים כבין הדין שלא התפללו שיתשב שמונה עשרה זו כתפילה בציבור.

(43*) ועיין בהלכות ביתה (להרב דוד אויערבאך) פתח הבית אות כד שהביא כעין זה

בשם דודו הגרש"ז אויערבאך.

(44) מרגליות הים לסנהדרין עז, ב, סימן כו.

(45) שו"ת ארח לצדיק תחילת סימן ג.

(46) או"ח סימן גה סעיף ד.

ולפי"ו דינן של הנשים לענין תפילה בציבור ודבר שבקדושה דומה לזה של אונן — שאינו מצטרף למנין עשרה מאחר שפטור מכל מצוות עשה בכלל, ומצוות תפילה בציבור בפרט⁴⁷. ויש לציין בהקשר זה שהאחרונים דנו באריכות אם מותר לאונן לומר קדיש⁴⁸. ברם, למתירים שפיר יכולים לצרף אותו למנין עשרה לאותה קדיש דוקא⁴⁹. א"כ שוב רואים אנו שצדקתו למנין וחובת הולכים בד בבד.

(2) קריאת התורה — דעת רוב הפוסקים שנשים פטורות ממצות קריאת התורה⁵⁰. והנה הפרי מגדים בחידושו למגילה⁵¹ כותב דהטעם שאין נשים מצטרפות למנין עשרה לקריאת התורה הוא "... דאין נשים חייבות בקריאת התורה ואין יצטרפו ...". וכן כתב בשו"ת ארח לצדיק⁵² "... ועוד מי אמר לו דלעשרה לקריאת התורה מצטרפת דומיא דמצטרפת לקריאת המגילה, שאני התם דחייבות הם בקריאת המגילה מה שאין כן בקריאת התורה".

מאידך, מצאנו חידוש גדול בספר מקראי קודש להרב צבי הירש גראדינינסקי⁵³ שנשים אכן מצטרפות לענין קריאת מ"ן שלדעת המגן אברהם⁵⁴ חייבות בקריאת. ומכיון שספר זה הוא יקר המציאות אצטט מדבריו:

„[בשו"ע או"ח סימן קמ"ג] השמיט השו"ע „זכרים” וכן לא הזכיר [בסימן ג"ה סעיף א'] קריאת רק קדושה וברכו. ואפשר לומר דלענין קריאת ס"ל דגם אשה מצטרפת לעשרה כיון דק"ל בסימן רפ"ב דאשה עולה למנין ז' קרואים, אלא שאמרו חכמים אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור, וכיון שהיא עולה נמי מצטרפת וכה"ג כתב המג"א בסימן נה בשם התשב"ץ לענין קטן דמצרפין אותו לעשרה מאחר שעולה

(47) כן כתב השיירי כנסת הגדולה או"ח סימן נה הגהות על בית יוסף אות ז. והסכימו לדבריו העולת תמיד שם סעיף ג, והשבות יעקב ח"ב סימן כה, והבאר היטב לסימן נה אות קטן ז, ופתחי תשובה ליו"ד סימן שמא אות יד; ושו"ת מהר"ם שיק, יו"ד, שמב; ומשנה ברורה לסימן נה ס"ק כז.

(48) כל בו על אבילות ח"א פרק ב סימן ד אות ט, וח"ב פ"א סימן ד אות ה ס"ק ה; גשר החיים פרק יח סימן ב אות ג; רמת רחל (חולדינברג) סימן מז.

(49) גשר החיים ורמת רחל שם.

(50) תוס' ר"ה לג, א סו"ה „הא”; ר"ן על הרי"ף למגילה כג, א ד"ה „הכל עולין”; ספר הבתים, בית התפילה שער השני מהלכות ק"ש, ה"ו; חיד"א בבסא רחמים על מסכת סופרים (הוצאת ירושלים, תשכ"ט) פרק יח הלכה ד בתוספות ד"ה „שהנשים”; שו"ת ארח לצדיק סימן ג; שו"ת המהרש"ם ח"א סו"ט קנח; ערוך השולחן או"ח רפב אות יא. אולם, המג"א באו"ח סימן רפב אות ו נוטה לחייב נשים בקריאת על סמך המסכת סופרים שם; ועיין עוד בברכי יוסף רפב אות ז' וביושעות יעקב שם סק"ה.

(51) ראש יוסף מגילה כג, א ד"ה „לימא ר"ע".

(52) שערי קדושה כלל ד; ועיין גם בשו"ת הלל אומר (מרב הלל פוסק) סימן קפו שכתב להקל כדברי המקראי קודש בשעת הדחק.

למנין ז' וא"כ ה"נ באשה. ואע"ג דלענין קטן ק"ל דאע"ג דעולה אינו מצטרף לענין קריאת י"ל דשאני קטן שאינו מחוייב לשמוע קריאת להכי אינו מצטרף, אבל אשה אע"פ שאינה חייבת בת"מ מ"מ חייבות לשמוע קריאת ספר תורה כאנשים כמ"ש בתוספתא במס' סופרים הביאו המג"א רפ"ב ס"ק ז', וכיון שחייבות לשמוע מצטרפות ...

ולמרות שלמעשה בניינו מופרך מעיקרו מכיון שדעת רוב הפוסקים אינה כמגן אברהם, מכל מקום ברור שלדעתו נשים מצטרפות למנין בדברים שחייבם שווה לגברים.

(3) מקרא מגילה — מחלוקת ידועה היא אם חיוב הנשים במקרא מגילה זהה לזה של הגברים. דעת הבה"ג בהלכות מגילה היא שנשים פטורות מקריאת המגילה וחייבות במשמע מגילה ומשום כך אינן מוציאות את הגברים שחייבים אף בקריאתה, וכן פסק הרמ"א⁵⁵. ברם, ראשונים אחרים⁵⁶ כתבו שהנשים חייבות בשווה עם הגברים ומוציאות אותם ידי חובתם.

והנה נקבעה ההלכה דמקרא מגילה בזמנה צריך להיות לכתחילה בעשרה, ושלא בזמנה אם אין מנין עשרה אין מברכים⁵⁷. וכתב הר"ן⁵⁸ „... וי"א שאע"פ שהן מוציאות אין מצטרפות למנין עשרה ... ואני אומר ... היאך אפשר שמוציאות אנשים ידי קריאה ואין מצטרפות עמהם למנין אלא ודאי מצטרפות”. וכן כתב המאירי⁵⁹ „במקרא מגילה מצטרפות לעשרה ומוציאות את הרבים בזה חיובם שווה”. וכלשון זה הביא בספר המכתם בשם קצת פוסקים⁶⁰. ויש מרבתינו הראשונים⁶¹ שכתבו שאין נשים מצטרפות לעשרה לכתחילה משום פריצותא, ומשמע מזה שמעיקר הדין אכן מצטרפות מכיון שהיכות ונפקא מינה לחבורה שכולה נשים⁶².

הרמ"א⁶³ מסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה לענין מקרא מגילה, וכמה הסברים נתנו לספק זה (ונרחיב בו הדיבור כשנדון בשיטה השלישית)

(53) רמ"א לשו"ע או"ח תרפט סעיף ב.

(54) עיין טור ובי" לסימן תרפט.

(55) שו"ע או"ח תרצ סעיף יח, ומשנה ברורה ס"ק סא, ושער הציון ס"ק סא. ולענין

מוקפין ב"ד עיין ביהוה דעת ח"א סימן ד הערה א וביביע אומר ח"ו סימן מז.

(56) ר"ן על הרי"ף למגילה יט, ב ד"ה „הכל כשרין”.

(57) בית הבחירה לברכות מז, ב.

(58) ספר המכתם לברכות מה, א.

(59) בעל העיטור ריש הלכות מגילה (הובאו דבריו בטור או"ח סימן תרפט ובמאירי

בית הבחירה מגילה ז, א); ספר המכתם בשם ספר ההשלמה למגילה ה, א; ספר המאורות

למגילה ה, א. ועיין בב"ח לתרפט שם ד"ה „וב"ה” שכתב „... לכתחילה משום פריצותא”.

(60) עיין בספר פורים משולש להרב שריה דבליצקי פרק שני סעיף ז אות קטן יז.

(61) או"ח תרץ סעיף יח.

ברם, החיי אדם⁶² כתב "... ואם נשים מצטרפות לעשרה מסופקין הפוסקים כיון שגם הן מחויבות אפשר דמצטרפין ...". הלבוש השמיט ספיקת הרמ"א ומסביר האליה רבה⁶³ שלדעת הלבוש אין מקום לספק זה דלר"ן נשים מצטרפות מכיון דמוציאין לאנשים ... אבל למ"ד אין מוציאין — אין מצטרפין, והלבוש לטעמיה דס"ל הכי.

וחשוב להדגיש שכל הראשונים הנ"ל לא כתבו שאפשר לצרף נשים למנין עשרה מכיון שהחיוב למנין במקרא מגילה קיל טפי ממקרים אחרים⁶⁴; אלא להפך הדגישו שיש לצרפם מכיון שחיובן שווה לגברים במקרא מגילה משא"כ במקרים אחרים שאינן מצטרפות משום שאין חיובן שווה, או שאינן חייבות בכלל.

(4) זימן בט"ט — מחלוקת התוספות⁶⁵ והרא"ש⁶⁶ אם נשים רשאות לזמן בשלוש או חייבות. השו"ע⁶⁷ פסק כתוס' שהוא רשות ברם בביאור הגר"א חשש לדעת הרא"ש שחייבות. לדעת כמעט כל הפוסקים⁶⁸ כשמזמנות בעשרה אינן מזמנות בשם וכמו שפסק השו"ע⁶⁹. יש שכתבו הטעם דזמון בשם הוא דבר שבקדושה⁷⁰. ברם, בספר האורות ובספר המנוחה⁷¹ כתבו טעם אחר והוא שזמון לנשים הוא רשות. וכן כתב הערוך השולחן⁷² וז"ל: "ואי ס"ד שיש עליהן חיוב למה לא יזמנו בעשרה בשם; אלא ודאי דאין

(62) כלל קנה סעיף יב.

(63) וכמו שבאמת טענו הנוקטים בשיטה השלישית שסיבת עשרה במגילה הוא רק משום פירסום ולכן אפשר לצרף אפילו נשים.

(64) תוסי ברכות מה, ב ד"ה שאני, וכן דעת עוד ראשונים — עיין באנציקלופדיה תלמודית כרך יב ערך "זימון" אות ת.

(65) רא"ש ברכות פרק ז' סימן ד; וכן דעת עוד ראשונים — עיין באנציקלופדיה תלמודית שם.

(66) שו"ע או"ח סימן קצט סעיף ו' וז' והמקור הוא מהרמב"ם הלכות ברכות פרק ה' ה"ז.

(67) מאירי ברכות מז; כסף משנה לרמב"ם ברכות פ"ה ה"ז ובבית יוסף לאו"ח קצט ד"ה "ומש"כ רבינו"; קרית ספר למבי"ט שם; קהלת יעקב (קארלין) לברכות מה, ב; משנה ברורה לקצט ס"ק טו. וצריך לי עיון בשיטה זו שהרי בזימון עשרה בפרוש איתמר בגמרא (לעיל הערה 3) דהטעם הוא משום "לאו אורת ארעא". ואח"כ מצאתי שכן הקשה הרב יעקב שלום סופר (תורת חסד לשו"ע או"ח סימן קצט סוף ס"ק יא), ותיירך דאין כוונת הבי"ד דהוי דבר שבקדושה ממש אלא שדומה לשאר הדברים המוזכרים שם במשנה דצריכים "משום דהו דבר שבקדושה". דמדכיל רבינו הקדוש במשנה אין מזמנין בשם עם שאר דברים ואין פוחתין מעשרה מוכח דדינן שווה דבכולן אינו בפחות מ"א אנשים גדולים ובני חורין". וכעין זה כתב הגודע ביהודה בשו"ת אה"ע מהוד"ק סימן נו בסוד"ה "ודע", וכן בערוך השולחן לאה"ע סימן סב ס"ק יג. מ"מ יש לומר שאע"פ שדינן שווה (ומשום כך נכללו במשנה) אין חובה לומר דטעמם שווה, ודוק.

(68) ספר המאורות ברכות ריש פ"ז, ספר המנוחה הלכות ברכות פ"ה ה"ז בטעם הראשון.

(69) ערוך השולחן סימן קצט סעיף קטן ב.

חיוב עליהן ... "א"כ מוכח גם לדעות הנ"ל שאי-הצטרפות נשים למנין נובע מזה שאינן חייבות.

ויש לציין שאותן דעות הנוקטות שנשים חייבות לזמן ואעפ"כ אינן מזמנות בשם ע"כ סוברות שזמון בשם הוא דבר שבקדושה⁶⁹ או כשיטות האחרות (וכן באמת דעת הגר"א⁷⁰ כפי שנראה בהמשך. ובנוגע לדעת הרא"ש, עיין בסוף קטע זה).

אולם, עדיין צריך עיון שהרי אף למ"ד דזמון נשים רשות, מכל מקום הרי נפסק להלכה⁷¹ שנשים שאכלו עם ג' גברים חייבות לזמן; ולמה א"כ לא מצטרפות לעשרה. והנה במקרה שאכלו ה' גברים עם ה' נשים לא קשה דהרי כמו שנשים וגברים אינם מצטרפים לג', משום פריצותא⁷² הוא הדין לענין עשרה. ולא קשה אלא במקרה שאכלו ג' גברים ועשר נשים ביחד, שהנשים חייבות לזמן ולמה לא מצטרפות לי' לברך בשם. ועל אחת כמה וכמה שקשה לשיטת הגרש"ז (לפי הסבר המשנה ברורה)⁷³ שפוסק שרשאיות הנשים להפרד מהגברים ולזמן לעצמן ולא נפקע מהן חיוב הזמון — למה אינן מברכות בשם?

ונלענ"ד שמכיון שבעצמן לא היו חייבות כלל וכלל ואין חיובן נובע מחיוב עצמי אלא מהגברים בכח מגו, וכלשון הלבוש⁷⁴: "מגו דחל חובת הזימון על האנשים בסעודה זו חל ג"כ עליהן", א"כ ברור שאופי חיובן אינו זהה לזה של הגברים ואינו החיוב הגמור הדרוש להצטרף לעשרה. ודבר זה דומה למקרא מגילה שלמרות שחייבות לא מתעוררת השאלה של צירוף הנשים לעשרה לשיטה הראשונה אלא א"כ חייבות בחיוב גמור כגברים.

יש לציין אגב שיש שיטות בראשונים שנשים אכן מזמנות בשם⁷⁵. כן כתב המאירי בשם יש חולקין. וכתב בספר המאורות שאין למחות בידי נשים המזמנות בשם מכיון שלא הוזכר שאין להן לזמן בשם בגמרא רק ברמב"ם⁷⁶. ובשלטי גבורים הביא בשם הרא"ש דנשים מצטרפות עם האנשים לזימון בשם. ונלענ"ד דהרא"ש לשיטתו⁷⁷ דנשים חייבות לזמן ומשום כך מצטרפות לזימון בעשרה.

(5) קידוש השם — בסנהדרין (עד, א) למדנו "... בפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור ... אין פרהסיא פחותה מעשרה ... ישראלים ... דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל". והנה לפי דעת רוב הפוסקים⁷⁸

(69) שו"ע הגרש"ז סימן קצט סעיף קטן ז, ומשנה ברורה בשעו הציון שם אות ט.
(70) מאירי ברכות מז, א ד"ה "המשנה השלישית"; ספר המאורות לברכות מה, ב; שלטי גבורים על הרי"ף ריש פ"ז דברכות אות ב בשם הרא"ש. ועיין מה שכתבנו בהערה 25.

(71) כן הוא דעת הסמ"ק (מצוה מד), והלחם משנה (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ד).

מצוות עשה של ונקדשתי הוא מן התורה רק בפרהסיא דהיינו בעשרה. וברור שנשים חייבות בקה"ש בשוה עם הגברים. ובאמת משום כך רבים הם הפוסקים שכתבו שמתעם זה נשים מצטרפות עם הגברים למנין עשרה הנחוץ לפרהסיא. וזה לשונו של הגריעב"ץ: "וצ"ע אם עשר נשים ג"כ הו' פרהסיא. וצ"ל על קידוש ה' אף על גב דבני ישראל כתיב הא ודאי נשי מפקדי אקידוש ה' כגברי, א"כ לענין קדוש ה' לא נפקי מכללא דגברי. א"ה היינו נמי פרהסיא דידהו והכי מסתברא". ויש לציין שהגריעב"ץ ושאר הפוסקים שציניתי⁷¹

שוללים את האפשרות שנשים תהיינה מחייבות לקדש שם שמים בשוה לגברים ומכל מקום שלא תצטרפנה למנין עשרה אלא נוקטים כדבר פשוט שהמושג הצטרפות למנין נובע באופן טבעי מהחוב.

עוד יש לציין שהגענו למצב מוזר ביותר. שהרי חיוב מנין עשרה הן בקידוש ה' והן בכל דבר שבקדושה נלמד מאותו פסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל. והנה במצוות קידוש השם רבו הפוסקים שצדדו לצרף נשים למנין עשרה, ומאידך בתפילה בצבור לכו"ע אינן מצטרפות. אלא על כרחינו שסוברים הפוסקים שהזכרנו⁷² המצרפים נשים למנין בקידוש השם ונקדשתי נכתב למצוות קידוש ה' (וכמו שברור מכל מוני המצוות⁷³) ורק בהשאלה וכאסמכתא⁷⁴ הועבר לדבר שבקדושה. ולא האסמכתא קובעת אם נשים מצטרפות למנין אלא אופי החיוב.

ד. השיטה השנייה

השיטה השנייה נוקטת עמדה השוללת מכל וכל הצטרפות נשים לכל מנין עשרה. נקודת המוצא לשיטה זו היא הגמרא בברכות (דף מה, ב) האומרת "והא מאה נשי כתרי גברי דמיין". לדעת התוס' על אתר ועוד ראשונים⁷⁵ כוונת הגמרא "לענין קבוץ תפילה ולענין כל דבר שבקדושה". וכדברים

וקרית ספר (שם), הפרי חדש (יו"ד קנז), והמנחת חינוך (מצוה רצו), והשל"ה (שער האותיות סוף אות א'). ואילו דעת מרכבת המשנה (הלכות יסוה"ת שם) והחמרא וחיי (בסנהדרין עז, ב) בשם המאירי (וכן הוא לפנינו) סוברים שהעשה של קדוה"ש הוא גם בצנעה.

71 מגדל עזו (להרב יעקב עמדין) אבן ברוך פנה א אות סט; גליוני הש"ס (להרב יוסף ענגיל) סנהדרין עז, ב ד"ה "מה להלן וכי"; מרגליות ימים שם אותיות ו וכו'; עינים למשפט לסנהדרין שם סוף ד"ה "אין פרהסיא כו' עשרה"; אור גדול (להרב ירוחם פערילמאן) אות ח פרק יב; יסודי ישרון ח"א מערכת ברכת השחר עמוד קפט; בשולי הגליון (מהרב משה לייטר) לסנהדרין עז, ב בשם שו"ת מהר"י אשכנזי חיו"ד סימן יג בשם המהרש"ל [נראה דצ"ל סימן טז; ברם המהרש"ל אינו מופיע שם]; עורה שחר (מהרב נתן נטע סג"ל לאנדא) אות ק מערכת קדושה סימן ו; מליצי אש (מהרב אברהם שטערן) ג' אולל סימן קסג; מסדר חילוקים ושיטות (מהרב אברהם שטערן) אות י' סימנים שצו ושצו. ועיין בפתחי תשובה וגליון מהרש"א — ליו"ד קנז שמסופקים בזה. 72 תוספות לברכות מה, ב ד"ה "הא"; תוס' הרא"ש שם; תוס' חכמי אנגליה שם; תוס' רבינו פרץ שם; תוס' רבנו יהודה שירליאון [ירושלים, תשל"ב]; אור זרוע ח"א

הללו מצאנו גם באחרונים⁷⁶. ובשו"ת בנין ציון⁷⁷ כתב בפרוש שלא כשיטה הראשונה וח"ל:

"דגם אם אשה ועבד חייבין בקריאת פרשת זכור מכל מקום כיון דאין קורין בס"ת בצבור בפחות מעשרה כדאמרינן במגילה (דף כג) וליף מונקדשתי בתוך בני ישראל, לכן צריך לזה עשרה אנשים גדולים שנקראו בני ישראל שאין עבדים בכלל שאע"ג שהם חייבין בקריאת הפרשה מכל מקום אינם ראויים להשלים עדה קדושה ואין זה תלוי בחיוב... " וכעין זה כתב גם בשו"ת תורת חסד⁷⁸ דאף דנשים ועבדים חייבים לשמוע קריאתה [של פרשת זכור] מ"מ אין מצטרפין לעשרה" וכן כתב הגרש"ז⁷⁹ "לענין צדוף אשה לי' גברים כדי לזמן בשם. ועיין במנחת חינוך ובצנעת פענח⁸⁰ שכתבו דנשים אינן מצטרפות לעשרה לענין קדוש ה' אע"ג דחייבות.

והנה כמה מהאחרונים ניסו להסביר למה חז"ל לא ראו לנכון לכלול נשים במושג של מנין. לדעת הרב יוסף ענגיל (בגליוני הש"ס לברכות מה, א') ענין קהל תלוי בירושת הארץ ובאחיזתה שרק על ידי כך אנשים מתחברים ומתקהלים יחד אבל נשים אין להן אחיזה שהרי לא בטלו חלק בארץ ומשום כך לא איקרו קהל. לדעת הרב גדליה פעלדער (בפרי ישרון⁸¹) בכדי שיחשב אדם כחלק מהקהל הציבור במנין שיהיה האדם מסור לקהל וציבור כולו באותו שעה, משא"כ נשים שרשות בעליהן עליהן, ומשום לא פלוג הוא הדין לפניות. בזמננו כתבו הרב משה מייזלמן בספרו⁸² ואחרים שמנין הוא מושג ציבורי ושייך רק לגברים המשמשים תפקיד יותר פומבי, משא"כ הנשים המשמשות תפקיד יותר פרטי. וזוהי כוונת חז"ל בציון הפסוק "כל כבודוה בת מלך פנימה".

ונראה שבעלי השיטה הראשונה מפרשים את הפיסקא "מאה נשי כתרי גברי דמיין" כפי שפרש"י דהיינו שהדין מוסב רק על ברכת זימון והגמרא מסבירה שמאה נשים תהיינה לכל הפחות כשני גברים לענין זה שרשאות לזמן (ע"ש בסוגיא). ועי' מה שהוציא מזה בס' עורה שחר להרנ"ב סגל.⁸³

סי קפד; תשובות מהר"ם מרוטנבורג [מוסד הרב קוק, תשי"ז] ח"א, סימן סה בסוף; ספר המאורות, ספר המכתם וחידושי הר"ן [שהוא באמת חידושי תלמיד הרמב"ן] למגילה ה, א [ועיין בבירור הלכה (וילבר) תרצ מ"ב ס"ק טג]; אורחות חיים הלכות מגילה ופורים סעיף ב; כל בו סימן מה; ועיין גם בתוס' ישנים ליבמות מה, ב ד"ה "ורבי יהושע" דכתב "דעם לא איקרו נשים". ועיין בספר המנוחה הלכות ברכות פ"ה ה"ז דנשים אינן בני צירוף "ולא איקרו קהל כלל". וביטוי דומה מופיע במאירי לברכות מה, ב. ועיין מש"כ בהערה 99.

73 ביאור הגר"א לאר"ח קצט ס"ק ו; שו"ע הגרש"ז אר"ח סימן רסג סעיף כב בקונטרס אחרון סעיף ז; אור שמח להלכות ברכות פרק ה הלכה ג; צננת פענח על הרמב"ם בהשמות להלכות מגילה פ"א ה"ג (הנמצא בסוף הלכות הפלאה); שו"ת מהר"ש (ענגיל) ח"ג סימן פח; קהילות יעקב (מהגר"י מקרלין) ברכות מה, ב; שו"ת בנין ציון החזקות סימן ח; מנחת חינוך למצוה רצו; צננת פענח לסנהדרין עז, ב; גליוני הש"ס

ה. השיטה השלישית

השיטה האחרונה טוענת שיש לעשות אכחזה בין מגין "לקיום" ומגין "לפרסום". במגין הרגיל חז"ל חייבו מגין המורכב מעשרה זכרים גדולים בני חורין כתנאי מוקדם לקיום טכס מסוים. ברם יש מקרים שחז"ל הצריכו מגין למטרת פרסום גרידא. במקרים כאלו נשים אכן מצטרפות אפילו אם רמת חיובן אינו זהה לזה של הגברים (בנגוד לשיטה הראשונה).

מקרא מגילה הוא כנראה המקרה הראשון בו הבחינו הראשונים בין שני סוגי מנינים אלו. והרמב"ן⁷⁴ הוא כנראה הראשון המציין שמכיון שהמגין במקרא מגילה הוא משום פרסומי ניסא קלים דיניו ודרישותיו מהמקובל למגין במקרים אחרים. וזה לשונו של הר"ן⁷⁵:

"והרמב"ן ז"ל כתב . . . דכל אותם דקא חשיב התם [במשנה ברכות דף כ"ג. ב'] חובת צבור הם, ואין עושין אותם אא"כ ב"י או ברובם מחוייבים בדבר, כגון שלא שמעו קדיש וברכו. אבל מגילה לא בעינן י' אלא משום פרסומי ניסא. הלכך בשביל יחיד קורין אותה ב"י".

הריטב"א⁷⁶ (בשם רבו הרא"ה) מביא כלל זה גם לענין צרופן של נשים למגין במקרא מגילה וכותב "הלכך הכא [לצרפם] ל"י אינם אלא לפרסומי ניסא בעלמא . . . מצטרפות".

הרמ"א⁷⁷ מסתפק אם נשים מצטרפות לעשרה במקרא מגילה. ולפי מה שכתב בדרכי משה⁷⁸ נראה שצדדי הספק הם שמצד אחד אולי המגין עשרה כאן הוא ככל דבר שבקדושה; אולם מצד השני מכיון שסוף סוף טעם ה"י הוא משום פרסום אולי סגי גם בנשים.

לברכות מה, א ד"ה נשים; אור עולם (להר"מ בלומענפעלד) עמוד 72; פרי ישרון (מהגר"ג פעלדער) על התניא רבתי ח"א, ענין ק"ש וברכותיה, אות טו עמוד 368; שארית יוסף (להגר"ש הלוי ווארמאן) ח"א סימן לו; שו"ת תורת חסד (לובלין) חלק או"ח סימן לו.

74 עורה שחר אות ק סימן ו ערך קדושה.

75 מלחמות ה' למגילה ה, א וביתר הרחבה בר"ן על הרי"ף בשמו שם על אתר.

76 חידושי הריטב"א למגילה ד, א סו"ה שאף.

77 רמ"א לשו"ע או"ח תרצ סעיף יח.

78 דרכי משה לטור או"ח סימן תרצ סק"ו בשם הגהות אשרי למגילה ה, א. ויש

לציין שמקור ספק זה הוא האור זרוע בסימן שע. והנה הא"י הסתפק אם צריכים דוקא בני מצוה, וכן הביאו בשמו ההגהות אשרי ודי"מ הנ"ל. אבל הרמ"א בשו"ע כתב ספק זה רק לענין נשים. ונלענ"ד שהא"י לשיטתו והרמ"א לשיטתו. הא"י לשיטתו שספק שם בסוף סימן שסח כר"ן נשים מוציאות הגברים במקרא מגילה, ולכן ברור שמצטרפות. ומשום כך הסתפק הא"י רק לענין קטנים. אולם הרמ"א שהכריע כה"ג שאין נשים מוציאות גברים (תרפ"ט, סעיף ב בהגה) הסתפק לענין נשים. ובוזה אתי שפיר מה שהקשה עליו המגן אברהם בתר"ץ ס"ק כד [ועיין במחצית השקל ופמ"ג לגרסא הנכונה במ"א שם]. כנלענ"ד נכון ובורר בפרוש ספיקת הרמ"א. ברם, פירושים אחרים נתנו בענין זה: עיין לדוגמא בספר פורים משולש (דבליצקי) פרק שני סעיף ח הערה יז; בירור הלכה (זילבר)

להלכה הכריעו מגדולי האחרונים⁷⁹ שנשים אכן מצטרפות לעשרה לענין מקרא מגילה ולברכת הרב את ריבנו. ועי' מש"כ בספר הברית⁸⁰ דכיון דטעם מגין לכתחילה בברית מילה הוא כדי לפרסם הניסיון הזה משום כך נשים מצטרפות. וברב פעלים⁸¹ כתב דעשרה נשים עולות למגין להדלקת גר חנוכה בבהכ"נ בברכה שהוא משום פרסומי ניסא וכן לענין חלול שבת בפרהסיא. ובשו"ת דבר יהושע⁸² כתב דאע"פ שאין נשים מצטרפות לענין עשרה מ"מ מצטרפות לרוב עם הדרת מלך.

והנה ראיתי מי שטען⁸³ שגם העשרה בקידוש השם הוא משום פרסום הדבר ומשום כך כתבו הפוסקים להקל ולצרף נשים לענין זה. ואמנם הרבה מרבתינו⁸⁴ כתבו דהעשרה בקדוש ה' אינם חייבים להיות מקובצים יחד, ומספיק לפרהסיא ידיעת עשרה אע"פ שאינו במעמד עשרה. ויש חולקים עליהם⁸⁵. ברם אפילו אם נסכים שהעשרה בקדוה"ש הוא משום פרסום הרי כן הוא בדבר שבקדושה. שהרי קדוה"ש הוא האב טיפוס לכל דבר שבקדושה שמטרתה שיתקדש שם שמים ברבים. ואם בקדוה"ש אין ה"י צריכים להיות באותו מעמד הרי זה חומרא כלפי הנאנס. אלא נראה לענ"ד דכל אותם המצרפים נשים למגין עשרה בקדוה"ש שייכים לשיטה הראשונה שהזכרנו לעיל.

או"ח ח"ג סימן תרצ מ"ב ס"ק סג; מקראי קודש (להגר"פ פרנק) על פורים סימן לה; חו"א או"ח סימן קנה סק"ב.

79 משחא דרבוחא (מהרה"ג מעסוד רפאל אלפאסי) ח"ב הוספות בסוף הספר סימן תרפ"ט; חו"א או"ח סימן קנה ס"ק ב'; אגרת הפורים (גרונברג) מהדו"ק ז, ב ומהדורה שניה ה, ג; שלמת חיים (זאנענפעלד) ח"א סימן קא; מקראי קודש פורים סימנים לה וגי הערה 3. ועיין בציץ אליעזר ח"ג סימן עג, בשו"ת רב פעלים או"ח ח"ב שאלה סב, ובפורים משולש פרק ב' סעיף ח' הערה יט שכתבו שספיקת הרמ"א הוא רק לענין צירוף עם אנשים ומשום שהיישגן לפריצותא, אבל לבד בודאי מצטרפות למגין עשרה למקרא מגילה. וכן כתב בספר אור ופורים (שורץ) פרק ח סעיף ה אות 3; ובקונטרס חוג הארץ (למהר"י אלגוזי); ובספר הליכות ביתה סימן כד סעיפים יזכא והערות לג, לה, מד ומח; ילקוט יוסף עמוד צ; ליקוטי קול סיני (מהרב עובדיה יוסף) עמוד 47 סעיף כג. ברם, הכף החיים לתרץ ס"ק קכ וערוך שולחן שם אות כה חולקים.

80 ספר הברית (פירוטינסקי) לשו"ע יו"ד סימן רסה סעיף ו אותיות עט ופ. מיהו בספר כורת הברית (פוסק) על יו"ד שם אות קטן מז כתב דנשים מצטרפות דכמאן דמהילי דמאי ומשמע מזה דסבירא ליה כשיטה הראשונה.

81 שו"ת דבר יהושע (אהרנברג) ח"א סימן צו; וכן הביא בספר הליכות ביתה, פתח הבית אות כה בשם הגרי"מ טוקצינסקי.

82 הרב מיוזמן בספרו המובא בהערה 20.

83 מאירי בבית הבחירה לסנהדרין עז, ב בסוף; ודב"ז ח"ד סי' אלף כג; ריטב"א פסחים כה; שו"ת תשב"ץ ח"א סימן קנח; שו"ת כנה"ג יו"ד קנז אות ג; מהרי"ק שרש קלו; דרכי תשובה ליו"ד קנז ס"ק כג; שדי חמד כללים מערכת פ' כלל טו.

84 הבי"ח ליו"ד קנז כתב שבקדוה"ש כל העשרה חייבים להיות באותו מעמד, וכן כתב בשו"ת בנין ציון הישנות סימן סד; ועי' בחבלים בנעמים ח"א אות פ' סוגיא מ' ובעינים למשפט סנהדרין עז, ב אות א' ובדרכי תשובה ליו"ד קנז ס"ק כג.

ועוד יש לציין דאם העשרה לקדוה"ש הוא רק משום פרסום לא היה שום צורך בגמרא ללמוד חיוב עשרה בגו"ש וכדאיתא בכתובות ז, ב שעשרה לפרסומי מילתא. אע"כ שהגו"ש מלמדנו שהעשרה הוא חלק מהחיוב של ונקדשתי וכל החייב בונקדשתי מהוה חלק אינטגרלי מהעשרה לענין פרהסיא. וכעין זה מצאתי בחידושי הערוך לגר והינד דוד לסנהדרין⁸⁵.

ו. נשים כמנין לברכת הגומל

הזכרנו למעלה שחיוב מנין עשרה בברכת הגומל למדו חז"ל⁸⁶ מהפסוק "וירוממוהו בקהל עם". ופרוש הדברים⁸⁷ שלדעת הגמרא המושג "קהל" זהה למונח "עדה" שכבר הוכיחה הגמרא עליו בכמה מקומות⁸⁸ ממעשה המרגלים שמשמעתה בעשרה. אולם, מחלוקת הראשונים היא אם חיוב זה של עשרה הוא לעיכובא או רק לכתחילה⁸⁹. השו"ע מביא שתי הדעות ואינו מכריע ביניהם⁹⁰. ודעת הגר"ע איגר⁹¹ שאף לדעה שעשרה לעיכובא מ"מ יכול לברך בתורת רשות דרך שבח והודיה. ברם, דעת המחצית השקל⁹² וכפ החיים⁹³ ושערי אפרים⁹⁴ דמכיון שאין הכרעה חיישינן לברכה לבטלה וספק ברכות להקל ומשום כך יש להקפיד דוקא על עשרה. וכן מסיק בספר בירור הלכה ובשו"ת יחוה דעת⁹⁵.

מענין הוא שבנגוד למנהג הרווח, דעת רוב הפוסקים⁹⁶ היא שגם נשים חייבות באמירת ברכת שבח זו כגברים. א"כ יש מקום לחקור אם

- (85) יד דוד (מהרב יוסף דוד זינצהיים) סנהדרין עז, ב ד"ה "בעי רבי ירמיה", ובערוך לגר לסנהדרין שם ד"ה "בגמרא תשעה ישראל".
- (86) הגרע"א בגליון השי"ס על אתר על סמך רש"י בכתובות ז, ב ד"ה במקלהות.
- (87) ברכות כא, ב; מגילה כג, ב; סנהדרין עז, ב.
- (88) אנציקלופדיה תלמודית כרך ד', ערך ברכות הודאה (עמוד שיח).
- (89) שו"ע או"ח סימן ריש סע"ף ג; ברם עיין בפתח הדבור חלק ב סימן ריש סוף סק"ח שמביא שהמחבר מכריע שאם בירך בפחות מעשרה יצא ועיין ביחוה דעת (להגר"ע יוסף) ח"ד סימן טו הערה שניה שחולק עליו.
- (90) חידושי הגרע"א מובאים במשנה ברורה לסימן ריש בביאור הלכה ד"ה "וי"א שלא יצא".
- (91) מחצית השקל ריש סימן ריש מובא בביאור הלכה שם.
- (92) כף החיים סימן ריש סע"ף ג סק"ג.
- (93) שערי אפרים שער ד סע"ף כו.
- (94) בירור הלכה לסימן ריש סע"ף ג; יחוה דעת ח"ד סימן טו בהערה שניה.
- (95) ברכי יוסף לאו"ח סימן ריש אות ב; אליה רבה שם ס"ק יב; סדר ברכת הנהנין (להגרש"ז) פ"ג ה"ג, וכן הוא בלוח ברכת הנהנין שלו פ"ב ה"ט; הגרע"ב"ץ בסידורו דיגי ברכת הגומל אות ב (עמוד 112); שערי אפרים שער ד' פתחי שערים סע"ף כח; בן איש חי לפרשת עקב סע"ף ה; חיי אדם כלל סה סוס"ק י; עה"ש לריש ס"ק י; קצות השלחן סימן סה סק"ב ובדי השלחן שם סק"ו; יחוה דעת (להגר"ע יוסף) ח"ד סימן טו; שו"ת הלל אומר (מהרב הלל פוסק) סימן קלו; דרך ישרה (להרב דוד אברהם) פרק ב הלכה יב; ילקוט מעם לועז, בראשית; וירא, עמוד שמח.

נשים מצטרפות למנין עשרה לענין זה. על סמך היסודות שהנחנו למעלה נראה שלפי השיטה השניה הנוקטת שאין לצרף נשים לשום דבר שבמנין כמובן שאין מקום לדון בשאלה זו. אולם, לפי השיטה הראשונה, מכיון שהנשים חייבות בשוה לגברים מסתבר שמצטרפות. כמו כן לשיטה השלישית, נראה שיש לצרפן הואיל ומטרת העשרה בברכת הגומל הוא בלי ספק לפרסם נס ההצלה ברבים⁹⁷.

הראשונים וראשוני האחרונים לא דנו בפרוש בבעיא זו ברם הכנה"ג⁹⁸ כתב וזה לשונו: "... ועוד, דלא נאמר שצריך לאודווי באנפי עשרה אלא לכתחילה... ובאשה שאינה יכולה לברך בפני האנשים לכתחילה תברך שלא בפני עשרה ולפחות בפני איש אחד או נשים ואם בירכה בינה לבין עצמה יצאת... " מדבריו משמע לכאורה "שמה שאמר "או נשים" דומיא ל. בפני איש אחד" כלומר שבדיעבד אפשר לברך שלא בפני עשרה כגון בפני איש אחד או בפני נשים או אפילו ביחידות בלי שום פרסום. יוצא א"כ לפי"ז שאין נשים מהוות מנין עשרה לענין ברכת הגומל והמברך לפניהן כמברך שלא בפני עשרה. ובאמת כן משמע מהפוסקים שדנו בשאלת אמירת ברכת הגומל בנשים ביחידות ולא הציעו שהאשה תברך לפני עשרה נשים. וכן כתב הערוך השולחן⁹⁹ "... ואולי מפני דכתיב "בקהל עם" ונשים לא מקרו קהל".

- (96) כסברא זו כתב בספר הליכות ביתה סימן יג סע"ף ז הערה יג, וסימן כד סע"ף יז הערה לו, ופתח הבית שם פרק ד סוף עמוד 69; וכן כתב לי (במכתבו מי מרחשון תשמ"א) הרב יחיאל אברהם זילבר שליט"א (בעמ"ח בירור הלכה); וכעין זה מצאתי בספר מקראי קודש על פורים סימן לה בהערות הרב יוסף כהן שם מספר 3 שדן בנוגע לברכת הרב את דיבנו שצריך עשרה וכתב שם שברכת הרב את ריבנו "היא ברכת השבח על הנס ולכן צריך עשרה משום פרסומי ניסא, ואם הוא משום פרסומי ניסא מהני אפילו בעשר נשים"; עוד מצאתי בדרכי משה ביו"ד סי' רסה אות א שצריכים עשרה במילה דומיא דברכת הגומל, עיי"ש. וכתבו האחרונים (לעיל הערה 60) דנשים מצטרפות לעשרה לענין זה. אולם עיין בספר הליכות בית בסימן יג שם שהביא בשם דודו הגרש"ז אויערבאך דשאני מגילה שיעקר מצותה היא הקריאה ורק צריך להיות בפרסום, משא"כ בברכת הגומל על עצם ההודאה כתיב "וירוממוהו בקהל עם" ונשים אינן בכלל זה.
- (97) כנסת הגדולה לסימן ריש הגהות בית יוסף.
- (98) וכן הבין בדבריו הכף החיים לריש סק"ג.
- (99) ערוך השולחן לריש ס"ק ו'. ועיין בברכת הבית (שער כו, שערי בינה אות כד) שהבין שכונת הכנסת הגדולה באמרו "נשים" שעשר נשים אכן מהוות מנין לברכת הגומל. והקשה עליו "תמוה לי דהא כתיב וירוממוהו בקהל עם ונשים לא נקרא קהל עד שהיה י אנשים". וכן כתב הגרש"ז אויערבאך שליט"א כמו שהבאנו בסוף הערה 96. והאמת הוא שהביטוי "נשים לא אקרו קהל" מובא כבר בראשונים; לדוגמא: עיין במאירי לברכות מז, ב וכן בספר המגוהה הליכות ברכות פ"ה ה"ז ביחס לוימון בשם שלמדו מן הפסוק במקלותו ברכו אלוקים (תהלים סה, כז). ואני בעניי לא הצלחתי להבין שיטה זו שהרי על כרחנו חייבים אנו לומר שמה שלמדו חז"ל (לעיל הערה 9) מהמונח "קהל" חיוב עשרה לא היה בכונתם לצמצמו דוקא לגברים. ועיין ברכות ג, א, כתובות ז, ב, וטוטה לא, א שמילת קהל מתחסת אף לעוברין ובגמרא

יש לציין שעוד אחרונים¹⁰⁰ כתבו כלשון הכנה"ג „איש אחד או נשים“. ברם במשנה ברורה ובאחרונים אחרים¹⁰¹ מצינו הלשון „בפני נשים ואיש אחד“. ואולי משום שינוי לשון זה הבינו מחברי זמננו¹⁰² שכוונת המ"ב וסיעתו (ואולי גם הכנה"ג) שלענין ברכת הגומל עשר נשים או תשע נשים ואיש אחד אכן מהווים מנין. וכל זה עולה יפה עם מה שהסברנו למעלה.

* * *

בסיכום הנני להודיע שאין מגמת מאמרי לפסוק או אפילו לקבוע ההלכה בנושא דידן. את זה אני משאיר לפוסקי הדור, ולא באתי אלא להמציא סקירה לקהל הקוראים המעוניינים בהלכה זאת שדשים בה רבים בזמננו. אמנם רבים הם הדנים היום בנושא זה אם ע"י מאמרים שמפרסמים או ע"י הרצאות, מבלי משים לב שכל פרט ונקודה מהנושא עלה כבר על שולחן מלכים, הם גדולי הראשונים והאחרונים מהדורות שלפנינו.

ברור שבנוגע למעשה, אנו אין לנו אלא הפסק שבשולחן ערוך שאין לצרף נשים למנין לתפילה בציבור או לכל שאר הדברים שבקדושה, לא בתורת עיקר ולא בתורת סניף. ועוד הזוין למועד.

ברכות שם אמר רבא הלכה כר"ע שדרש כן נועיין בספר האשכול ח"א הלכות תפילה פרק ה ובגמל אשכול אות טז. ועוד העיר לי רבי ומורי ר' דוד קאהן שליט"א (במכתבו אלי מכג אדר א' תשל"ו) שמצינו בכל מקום שגשים הויין בכלל „קהל“ וכדמוכח מהפסוק „לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'“ (דברים כג, ד). ושם קאי „קהל ה'“ דוקא על נשים וכמו שדרשו חז"ל (יבמות סט, א ובירושלמי יבמות פ"ח ה"ג) עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית. וכן הן בכלל „הקהל“ דשמות טז, ג וכן ב„עם הקהל“ המוזכר בויקרא טז, לג ; ובקהל של יחזקאל כג, מרמז כמבואר בטוטה כ ע"ב. וצ"ע.

100 מגן אברהם בהקדמה לריט, ואליה רבה שם ס"ק יב ; וכף החיים סק"ג.
101 משנה ברורה לריג סק"ג ; באר היטב סק"א ; ברכי יוסף סק"ב ; דרכי חיים ברכת הגומל חלק ג אות ח ; ברכות ישראל ח"ב פרק יג הלכה ג אות תרפד. ועוד.
102 אנציקלופדיה תלמודית כרך ד' ערך ברכות הודאה עמוד שיח ; האשה והמצוות — בין האשה ליוצרה פרק יב סימן ג הערות 11, 12 ; הליכות ביתה סימן יג סעיף ז הערה יג וסימן כד סעיף יז באמצע ס"ק לו, ופתח הבית ס"ק כד ; הליכות בית ישראל (להרב יצחק יעקב פוקס) פרק יד סעיף מא ; דרך ישרה (להרב דוד אברהם) פרק ב סעיף יב הערות לח ולט ; כה תאמר לבית יעקב (מהרב צבי אייזנברג, באנגלית — ולפי ההקדמה שם עבר על הספר הגר"מ שטרן שליט"א) עמוד 38. ועיין בברכת הבית (לעיל הערה 99) וביחודה דעת (לעיל הערה 89) שגם הם הבינו כן בכנה"ג אלא שחלקו עליו.

